

Fino tkana filološka tkanica

Bernardina Petrović

(Ivo Pranjković: *Filološki vjekopisi*. Zagreb: Disput, 2006.)

S decentnih i nenametljivih korica lijepe i ukusno urešene knjige *Filološki vjekopisi* Ive Pranjkovića prodorno nas i znalački promatraju markantna lica hrvatskih jezikoslovaca: od vojnički ukočenoga, jedva vidljivog smiješka, kako i priliči kapetanu Brodske regimente Matiji Antunu Relkoviću, preko Brlićeva, Kurelčeva, Veberova, Pacelova i Šulekova škrtog poluosmijeha, Jagićeva začuđena izraza, Ivekovićeva zamišljena profila, gotovo strogog Brozova pogleda, jedva nasmiješenih Vladimira Mažuranića, Ivšića, Benešića i Jonkea, nasmijanog Vincea i ozbiljnog Anića do širokog osmijeha Josipa Silića. Radoznomu čitatelju i više nego dostatan razlog da se posveti njezinu iščitavanju.

U široj se javnosti ime sveučilišnoga profesora Ive Pranjkovića ponajprije vezuje uz njegovu plodnu gramatičarsku djelatnost i zavidan opus radova s područja sintakse iz koje je jasno vidljiva njegova primarna zainteresiranost ponajprije za normativistiku hrvatskoga jezika. Kada istaknuti gramatikograf kao što je Ivo Pranjković ozbiljno, pomno i temeljito raspravlja o povijesti hrvatskoga standardnoga jezika i o povijesti jezikoslovne kroatistike i svoj fokus istraživanja usmjeri raznolikim i različitim sudbinama hrvatskih jezikoslovaca kroz vjekove hrvatskoga standardnoga jezika, rezultat je fino tkanje dvadesetak akribičnih filoloških zapisa ponuđenih u knjizi studija i rasprava nastalih u dvama desetljećima – od 1985. do 2005. Tekstovi su razvrstani tematski i raspoređeni prema vremenu o kojem govore, a ne prema vremenu u kojem su nastajali. Rasprave, osvrti, razmišljanja, portreti i zapisi sakupljeni u vjekopisima profesora Pranjkovića sastavljeni su za različite prigode i s različitim motivima, ali su vješto složeni u skladnu cjelinu u kojoj se, uz portrete hrvatskih filologa i jezikoslovaca, osobita pozornost priklanja gramatičkom i leksičkom ustrojstvu te leksikografskome opisu hrvatskoga jezika od druge polovice 18. stoljeća (dakle stoljeća u koje novija standardologija stavlja početke modernoga hrvatskoga jezičnoga standarda) do naših dana. U tom dvoipolstoljetnom vremenskom omeđju autor raspravlja o plodnoj djelatnosti slavonskih gramatičara, ocrtava djelatnost istaknutih zagovornika i pristaša filoloških škola 19. stoljeća, znalački iznosi i prosuđuje stavove hrvatskih vukovaca i protuvukovaca, posebice se

osvrćući na sukobe i polemike među pripadnicima različitih filoloških i jezikoslovnih profila. Zainteresiranomu čitatelju jamačno ide u prilog usustavljanje takvih radova razasutih po raznolikim nerijetko i teže dostupnim publikacijama.

U knjizi *Filološki vjekopisi* podosta je prostora i znanstvenog promišljanja posvećeno gramatičkim spisima starijih standardnoloških razdoblja. Iscrpno se opisuju i potanko analiziraju prinosi pretpreporodnih slavonskih gramatičara Matije Antuna Relkovića, Marijana Lanosovića i Ignjata Alojzija Brlića, osobito njihov pristup fonološkoj i sintaktičkoj razini te Brlićev opis nepromjenjivih riječi. Detaljna raščlamba prvoga, zagrebačkoga izdanja Relkovićeve *Nove Slavonske i Nimacske Gramatike* iz 1732, u kojoj profesor Pranjković prikazuje među ostalim Relkovićeve grafijska, prozodijska i terminološka rješenja, posebice temeljito verificira *dilove govorenja* (odnosno vrste riječi) obrađene u Relkovićevoj gramatici pa je ova rasprava zacijelo jedna od ponajboljih i najpotpunijih rasprava o Relkovićevoj gramatici uopće. Posebno mjesto u sintaktičkome opisu hrvatskoga jezika zaslužuje Veberova *Skladnja ilirskoga jezika za niže gimnazije* koju profesor Pranjković pomno i nadasve racionalno analizira, pridajući Veberu epitet jednog od utemeljitelja sustavnijega proučavanja sintakse hrvatskoga jezika. Među gramatičkim prinosima svakako valja spomenuti i prikaz *Gramatike bosanskoga jezika* Frane Vuletića, jedne od najuspjelijih i srednjoškolskoj nastavi najprimjerenijih priručnika s kraja prošloga stoljeća, koja je bila u službenoj uporabi u Bosni i Hercegovini do 1911. godine.

O leksičkim se rješenjima pojedinih hrvatskih jezikoslovaca također objektivno i vrlo korektno progovara u ovoj knjizi. Tako se primjerice temeljito i argumentirano preispituje Kurelčev stav prema barbarizmima u hrvatskome jeziku. Vrijedan je prinos hrvatskoj leksikologiji i autorova rasprava o hrvatskom vojnom nazivlju Bogoslava Šuleka kojemu dugujemo i najveći broj naziva koji se upotrebljuju i u suvremenom hrvatskom jeziku, primjerice *pobočnik, ustroj, domobran* ili *stožer*.

Zapaženo mjesto u knjizi zauzimaju polemike među pojedinim jezikoslovcima, primjerice poduža polemika između Kurelca i Vebera, zatim Pancelova polemiziranja s Jagićem i Kostićem, te oštra i mučna polemika između trojice kanonika – Vebera, Ivekovića i Voršaka oko Ivekovićeve, a potom i Voršakova prijevoda lekcionara. Svakako tomu valja pridodati i Jagićeve ocjene, zamjerke i kritike opusu hrvatskih vukovaca. Svim tim polemikama i sukobima profesor Pranjković, nakon pomnoga uvida u primarne izvore, pristupa objektivno i znalački.

U istraživačkom opusu povijesti hrvatske standardologije valja zastati na metaleksikografskim radovima o trima hrvatskim jednojezičnicima različitih namjena i strukture: o prvom dovršenom hrvatskom jednojezičniku, odnosno o *Rječniku hrvatskoga jezika* Franje Ivekovića i Ivana Broza koji je

jedno od najznačajnijih leksikografskih prinosa tzv. završne etape hrvatske jezične unifikacije, o pomalo zaboravljenim *Prinosima za hrvatski pravno-povjestni rječnik* Vladimira Mažuranića i o *Rječniku književnoga jezika od preporoda do Ivana Gorana Kovačića* Julija Benešića. Ova prigoda ne dopušta detaljnije zaustavljanje na prikazima svih triju priručnika kako ih vidi profesor Pranjković, ali koristim priliku istaknuti da je Mažuranićev terminološki rječnik nesvakidašnji leksikografski pothvat u povijesti hrvatske leksikografije, jer su natuknice poslagane asocijativno u semantičkim poljima, što za hrvatske leksikografske prilike nije čest slučaj, te donose obilje sinonimičnih i hiperonimičnih izraza i zanimljive sistematizacije te mjestimice nedotjeran semantički opis.

Knjigom *Filološki vjekopisi* jamačno dominiraju portreti niza značajnih i poznatih hrvatskih filologa i jezikoslovaca, ali nisu zapostavljeni ni slabije istraživani ili zaboravljeni proučavatelji hrvatskoga jezika poput Vinka Pacela i Nikole Voršaka. Teško je zadržati distancu prema učiteljima i suvremenici: učiteljima praštamo propuste, a suvremenike doživljujemo ili kroz prizmu nerijetko pretjerane kritičnosti ili prijateljske pristranosti. No profesoru Pranjkoviću pošlo je za rukom o učiteljima i suvremenici – Stjepanu Ivšiću, Juliju Benešiću, Ljudevitu Jonkeu, Zlatku Vinceu, Vladimiru Aniću i Josipu Siliću progovoriti stručno i korektno, a nadalje taktično i s mjerom. Zanimljiva je studija o Ivšićevim razmišljanjima o pravopisnim pitanjima hrvatskoga jezika kojima Ivšić nije priklanjao primarnu pozornost, zatim o mjestu i ulozi Ljudevita Jonkea u hrvatskoj standardologiji, a cjelovit smo i vjerojatno jedini tako iscrpan znanstveni i ljudski portret profesora Silića dobili upravo iz rasprave profesora Pranjkovića

Od filoloških portreta, uz dužno poštovanje svim portretiranima, valja svakako izdvojiti dojmljivu i detaljnu studiju o profesoru Zlatku Vinceu o kojemu nažalost, osim evo iz pera profesora Pranjkovića, nema previše obavijesti i ozbiljnih promišljanja u recentnoj kroatističkoj bibliografiji, usprkos tomu što je bio izraziti specijalist za vanjsku povijest hrvatskoga jezika i što je nadmašio mnoge razvikane jezikoslovce svoje generacije koji su se također bavili pitanjima hrvatske jezične povijesti u 19. stoljeću. Bez Vinceovih bi *Putova* generacije kroatista zacijelo otišle stranputicom. Iz studije profesora Pranjkovića doznajemo među ostalim da je Vince sudjelovao u izradbi *Jezičnoga savjetnika* tadašnjeg Instituta za hrvatski jezik te da je zajedno sa Slavkom Pavešićem izradio kratku gramatiku pridodanu tomu savjetniku. Nekako se čini da se njegovo ime prečesto ne spominje u kontekstu tog važnog priručnika pa se potvrđuje autorova teza da je Vince bio jedan od najzaslužnijih i najsamozatajnijih hrvatskih filologa.

Uz iscrpne podatke i ozbiljne ocjene o prinosima jezikoslovaca i filologa, čitatelju zacijelo neće promaknuti crtice i zanimljivosti iz njihova života, zabilježenih uglavnom iz pera njihovih suvremenika, prijatelja i poznavate-

lja ili su, kada je o suvremenicima riječ, potekli iz osobnog autorova svjedočenja. Te vješto uklopljene zanimljivosti raspravama daju živost i uvjerljivost. Tako doznajemo primjerice da su Kurelac i Veber bili vrlo tvrdoglavi i nepopustljivi, ali i iskreni prijatelji i žestoki oponenti, da je Iveković bio više žestoke nego blage naravi, da su Ivana Broza zvali Hercegovcem iz Zagorja, da u Vladimiru Mažuraniću čovjek i učenjak bijahu jedno, da je Maretić posjedovao nesvakidašnju radnu energiju, da se svakom novootkrivenom podatku Zlatko Vince radovao kao malo dijete, a da se profesor Silić nikada nije htio i nije umio reklamirati te da izrazito zazire od uknjižavanja svojih znanstvenih i stručnih prinosa.

Može se reći da su *Filološki vjekopisi* Ive Pranjkovića iscrpan opis odabranih poglavlja iz hrvatske jezične okomice, pregled korisnih i nezaobilaznih podataka o hrvatskim jezikoslovcima i filozofima i njihovim prinosima, a nadasve uvjerljiva kronika jedne jezične standardizacije napisana glatkim, odmjerenim stilom, biranim riječima i izrazima, jasnom rečenicom besprijeekorno nanizanom u tekst. Baš kako i dolikuje vrsnomu sintaktičaru. Sve pohvale idu i na račun izdavačke kuće Disput poglavito zbog zanimljivog likovnog rješenja, nestandardnog formata koji lako sjeda u ruke te pristojne tehničke izvedbe. I te formalne vanjske značajke, naizgled nevažne u odnosu na sadržajne, daju ovoj knjizi snažan pečat. Radoznomu čitatelju pak od srca preporučam da svakako zaviri u *Filološke vjekopise*, jer sam uvjeren da će svi oni koje na bilo koji način zanima povijest hrvatskoga standardnoga jezika i koji su zainteresirani za sudbine hrvatskih jezikoslovaca u njoj pronaći nešto za sebe.